

UOT 7

**SƏNƏTŞÜNAS ZİYADXAN ƏLİYEV TƏDQIQATLARINDA
SƏTTAR BƏHLULZADƏ FENOMENİ****Emil Raul oğlu AĞAYEV***Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
emilaghayev93@mail.ru***XÜLASƏ**

Azərbaycan təsviri incəsənətinin inkişaf tarixi sənətşünaslar tərəfindən daima izlənilmişdir. Yeni elmi əsərlərin yaranması incəsənət tariximizi zənginləşdirir. Sənətşünas Ziyadxan Əliyev yaradıcılığında Səttar Bəhlulzadə fenomeni mühüm yer tutur. Səttar Bəhlulzadə lirik məzmunlu əsərlərin müəllifi kimi şöhrət qazanmışdır. Onun bir-birindən maraqlı əsərləri təsviri incəsənət tariximizi zənginləşdirir. Rəssamın yaradıcılığına xas olan xüsusiyyətləri sənətşünas Ziyadxan Əliyev əsərlərində dəqiq şəkildə təhlil və tədqiq etmişdir. Bu məqalədə rəssamın yaradıcılığına aid sənətşünasın məqalələri əsas götürülərək əsas obyekt kimi göstərilmişdir. Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığı Azərbaycan təsviri incəsənəti üçün fenomendir. Sənətşünasın bir-birindən maraqlı elmi əsərlərində dahi rəssamın fərdi manerası, yaradıcılığı açıqlanmışdır. Professor Ziyadxan Əliyevin rəssamla yaxın münasibətləri onun yaradıcılığına daha dərinləndirən bələd olmasını sübut edir. Məqalədə həmçinin Səttar Bəhlulzadəyə həsr edilən Ömər Eldarov və Fuad Əbdürrəhmanov tərəfindən maraqlı heykəltaraşlıq əsərlərinin maraqlı tarixi və düzgün özünəməxsus təhlili verilmişdir. Ziyadxan Əliyevin yaradıcılığında mühüm yer tutan Səttar Bəhlulzadə fenomeni bir-birindən maraqlı elmi əsərlərində tamaşaçılara düzgün, dəqiq məlumatlar verilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan, Ziyadxan Əliyev, Səttar Bəhlulzadə, sənətşünaslıq, rəng, obraz, mənzərə

ABSTRACT**THE PHENOMENON OF SATTAR BAHLULZADE IN ART CRITIC
ZIYADKHAN ALIYEV'S RESEARCH**

The history of the development of fine arts in Azerbaijan has always been followed by art critics. The emergence of new scientific works enriches our art history. The phenomenon of Sattar Bahlulzade occupies an important place in

the work of art critic Ziyadkhan Aliyev. Sattar Bahlulzade became famous as the author of lyrical works. His interesting works enrich our history of fine arts. Art critic Ziyadkhan Aliyev carefully analyzed and studied the peculiarities of the artist's work in his works. This article is based on the articles of the art critic on the artist's work and is presented as the main object. Sattar Bahlulzade's work is a phenomenon for Azerbaijani fine arts. The personal style and creativity of the genius artist are revealed in the interesting scientific works of the art critic. Professor Ziyadkhan Aliyev's close relations with the artist prove that he is more deeply acquainted with his work. The article also provides an interesting history and accurate analysis of interesting sculptural works by Omar Eldarov and Fuad Abdurrahmanov, dedicated to Sattar Bahlulzade. The phenomenon of Sattar Bahlulzadeh, which occupies an important place in the work of Ziyadkhan Aliyev, was given accurate and precise information to the audience in his interesting scientific works.

Keywords: Azerbaijan, Ziyadkhan Aliyev, Sattar Bahlulzade, art criticism, color, image, landscape

РЕЗЮМЕ

ФЕНОМЕН САТТАРА БАХЛУЛЗАДЕ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ИСКУССТВОВЕДА ЗИЯДХАНА АЛИЕВА

История развития изобразительного искусства в Азербайджане всегда сопровождалась искусствоведами. Появление новых научных работ обогащает историю нашего искусства. Феномен Саттара Бахлулзаде занимает важное место в творчестве искусствоведа Зиядхана Алиева. Саттар Бахлулзаде прославился как автор лирических произведений. Его интересные работы обогащают нашу историю изобразительного искусства. Искусствовед Зиядхан Алиев тщательно проанализировал и изучил особенности творчества художника в своих работах. Эта статья основана на статьях искусствоведа о творчестве художника и представлена в качестве основного объекта. Работа Саттара Бахлулзаде - явление для азербайджанского изобразительного искусства. Личный стиль и творчество великого художника раскрыты в интересных научных работах искусствоведа. Тесные отношения профессора Зиядхана Алиева с художником доказывают, что он более глубоко знаком со своей работой. В статье также представлена интересная история и точный анализ интересных скульптур Омара Эльдарова и Фуада Абдуррахманова, посвященных Саттару Бахлулзаде. Феномен Саттара Бахлулзаде, занимающего важное место в творчес-

тве Зиядхана Алиева, давал точную и точную информацию зрителю в его интересных научных работах.

Ключевые слова: Azərbaycan, Зиядхан Алиев, Саттар Бахлулзаде, искусствоведение, цвет, образ, пейзаж

Giriş. Azərbaycan təsviri incəsənət tarixi zaman-zaman inkişaf edərək, yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bütün bu tarixi inkişafı isə incəsənət tarixçiləri daha dərindən araşdırırlar. Rəssamlar haqqında buklet, məqalə, monoqrafiya və digər elmi əhəmiyyət kəsb edən əsərlərin hazırlanmasında sənətsünasların mühüm rolu vardır. Tədqiqat xarakterli yazılar dəqiq, düzgün şəkildə işlənilərək gələcək nəsillərə ötürülür. Müasir Azərbaycan sənətsünaslığında bir-birindən maraqlı əsərləri ilə mühüm yer tutan alimlərdə biri də əməkdar incəsənət xadimi, professor Ziyadxan Əliyevdir.

Sənətsünas Ziyadxan Əliyev tədqiqatlarında Səttar Bəhlulzadə fenomeni. Professor Ziyadxan Əliyev tədqiqatlarında Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığı mühüm yer tutur. Dahi rəssamla tanışlığı və ondan sənət barəsində eşitdikləri, onun sənətsünas olmaq fikrini gücləndirir. Hətta Z.Əliyevin diplom müdafiəsində iştirak edərək “Bahar” əsəri barəsində xoş sözləri, onun rəngkarlıq sahəsində ali təhsil almağını istəyirdi. Lakin gənc rəssamın sənətsünas olmaq istəyi S.Bəhlulzadə üçün gözlənilməz oldu. Lakin dahi sənətkar bu təhsilində ona xeyir duasını verir. Çox-çox sonralar “Sənətin məcnunu” kitabı üzərində çalışan Ziyadxan Əliyev onun gündəlikləri ilə tanış olanda öz mövqeyi olmayan sənətsünasların ünvanına kifayət qədər tənqidi fikirlərə rast gəlir və gələcəkdə də onun adının belələrinin arasında çəkilməsini istəməmiş. Səttar Bəhlulzadə “Gərək bizim tənqidçilər rəsm texnikasını yaxşı bilsinlər, onu tək quru sözlərlə yox, əsərlərlə göstərməlidirlər” fikri də buna sübutdur.

“Dünyanın Səttarı” əsərində professor Ziyadxan Əliyev sənətkarın yaradıcılığının əsas xüsusiyyətlərini təhlil edərək, mühüm yarımbaşlıqlara bölmüşdür. Rəssamın müasirləri tərəfindən onu “aramızda gözən dahi” adlandırmasından xəbəri yox idi. O bunu eşitsəydi xoşlamazdı, tərifi isə heç sevmirdi. Hətta dahi sənətkar “Sənətin Məcnunu” deyə adlandırılırdı. Proloq hissədə Səttarın dünyaya gəldiyi Əmircan kəndi, təhsilinə geniş yer ayrılmışdır. Səttar Bəhlulzadə Azərbaycan təbiətinin məcnunu idi. “Mən ilham və natura ardınca Qoqen kimi baş götürüb Taiti adasına getmirəm, bunu başqalarına da məsləhət görmürəm” dahi rəssamın öz dilindən söylənilən fikirləri buna bariz nümunədir. Rəssamın doğma vətənə həsr etdiyi əsərlərində xalçalarımız, muğamlarımız və digər milli dəyərlərimiz ön plana çıxır. 200 əsəri rəsmi şəkildə Azərbaycan və keçmiş SSRİ məkanında yüksək qonorarla alınıb. Epiloq hissədə isə sənətsünas Səttara dövlət qayğısı və 2009-cu ildə YUNESCO səviyyəsində 100 illik yubileyinin qeyd edilməsini, digər nailiyyətləri qeyd edilmişdir. Ümummilli lider

Heydər Əliyevin “Səttar Bəhlulzadə öz yaradıcılığı ilə XX əsri şöhrətləndirdi” ifadəsi də dahi rəssama verilən dəyərin bariz nümunəsidir.

İLL 1. “Professor Ziyadxan Əliyev və Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadə” (1973)

“Süslənmiş rənglərin poetikası: Səttar Bəhlulzadə 100” (Qobustan 2009 №3) əsərində isə rəssamın şair təbiətli ruhuna, fəlsəfi rəngkarlığına geniş yer ayrılmışdır. O daima yaradıcılığında birinci yeri Füzuliyə, ikinci yeri isə Vaqifə veririrdi. Füzulinin məşhur “Məcnunla mənim əfsanəm birdir” fikirləri də rəssama məxsusdur. Bu məqalədə “Anam”, “Azərbaycan nağılı”, “Torpağın arzusu”, “Gülüstan” və digər fəlsəfi-poetik əsərlərinin təhlilinə geniş yer ayrılmışdır.

Professor Ziyadxan Əliyevin növbəti “Səttar Bəhlulzadə romantizminin fəlsəfəsi” (Qobustan 2011, №1) əsərində yenidən Azərbaycan təbiətinin rəssamının yaradıcılığında tutduğu mühüm yer vurğulanır. Səttarın rəng aləmi də poetikləşmiş romantizm idi. Onun təbiət mənzərələri nağıl xarakteri daşıyır. Allahın yaratdığı gözəllikləri öz fırçasıyla kətana köçürən Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığı haqqında moskvalı sənətsünas Qriqori Anisimovun təbiriylə desək, dünyaya sığışmır. Qazaxıstan mədəniyyət nazirliyi 1960-cı ildə Səttarın “Xəzər gözəli” əsərini görərək, onun ardınca Bakıya gəlib bu sənət nümunəsini almaq istəyiblər. O isə artıq bu əsərin Azərbaycan milli incəsənət muzeyi üçün alındığını bildirmişdir. Qazaxıstanlı qonaqlar bu qərarı eşidəndə məyus olublar, bu əsəri təkrar işləməyi rəssamdan xahiş ediblər. Lakin “təkrarçılıqla məşğul olmuram” cavabını alıblar.

“Səttar Bəhlulzadə dühasının parlaq plastik ifadəsi” (Bir əsərin tarixçəsi) məqaləsində professor Ziyadxan Əliyev xalq rəssamı, akademik Ömər Eldarov tərəfindən Səttara həsr edilən heykəltaraşlıq nümunələrinin tarixi və təhlili qeyd edilmişdir. Sənətkarın dünyası başqa aləm idi, uzaqdan səhnədə çıxış edən ak-

tyora bənzəyirdi. Ömər Eldarovdan qabaq P. Sabsay və F. Əbdürrəhmanov tərəfindən rəssamın heykəlləri işlənmişdir. 60-cı illərdə heykəltarəş etüd formasında onunla görüşü zamanı ilk nümunəsini işləyir. 1965-ci ildə tamamlanan, ağac materialından hazırlanan portret Səttar dünyasının düyğulandırıcılığı, varlığının bir daha təsdiq olunması üçün mühüm əsərdir. (Qoz ağacı materialı Zaqatala-Qax zonasından tapılıb). Ömər Eldarov 1968-ci ildə yenidən qoz ağacından Azərbaycan təbiətinin nəğməkarı sayılan görkəmli mənərə ustadının portretini yaradır. İkinci əsəri isə müəllif üçün arzuolunan deyildi, çünki obraz üçün səciyyəvi olmayan sakitlik və realist çalarlar bəxş etmişdir. Bu plastika nümunələri Azərbaycan milli incəsənət muzeyinin kolleksiyasını bəzəyir.

İLL 2. Ömər Eldarov “Səttar Bəhlulzadə”

Sənətşünas Ziyadxan Əliyev dahi sənətkarın naməlum əsərlərini də araşdırıb üzə çıxarmışdır. “Naməlum Səttar: Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin naməlum əsərləri haqqında” məqaləsində sənətkarın “Şaxta baba” və “Pionerlərin yeni il xonçası” əsərlərinin təhlili, rəssamın gündəliklərindən tərcümeyi halına aid yeniliklər ön plana çəkilir. O bu əsərləri yaradıcılığına xas olmayan tempera texnikasında işləyirdi. Şaxta babanın təsviri nə qədər rəssam təxəyyülünün nəticəsidirsə, əli xonçalı pioner qız və oğlan portretlərinin həllində qardaşı uşaqlarının prototipləridir. Tərcümeyi halında isə Əzim Əzimzadənin onu SSRİ şəhərlərində təhsil almaq üçün göndərməsi və burada Favorski, Şeqal, Bruni kimi sənətkarlardan yenilikləri öyrənərək həyatında oynadığı rolu vurğulanmışdır.

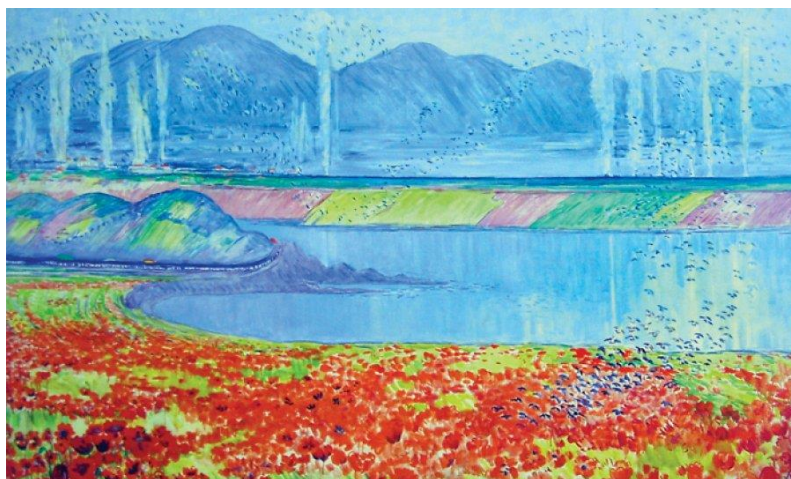
Ziyadxan Əliyevin sənətkar haqqında “Uzun ömrün qısa anları Səttar ömrü sənət əsərlərində” (Panorama, 1998), “... və Səttar dünyası” (Ədəbiyyat qəzeti, 2015), “Rəməzə çevrilən sənətkar” (Kaspi 2015), “Günahlı dünyanın günahsız adamı və yaxud Səttar Bəhlulzadənin romantizmi” (2014) və digər əsərlərində dahi rəssamın yaradıcılığını araşdırmışdır.

“Səttar bənzərliyinin bədii ifadəsi” (Bir əsərin tarixçəsi) (mədəniyyət 2017) əsərində Fuad Əbdürrəhmanovun dahi sənətkara həsr edilən əsərlərin yaranma tarixçələri qeyd edilmişdir. Portretlərin birində öz xoşu ilə Səttar saçlarını kəsdirir və hünərin var məni bu cür də işlə heykəltarəşə müraciət edir.

Özünəməxsus fərdi manerası ilə seçilən portret milli incəsənət muzeyini bəzəyir. Sənətsünas 2009-cu ildə Mədəniyyət nazirliyinin dəstəyi ilə “Sənətin Məcnunu” kitabını nəşr etdirir.

Professor Ziyadxan Əliyev 2012-ci ildə “Müasir mədəniyyətsünaslıq: elmi, metodiki, publisistik” jurnalında “Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin yaradıcılığında sənətkarlıq məsələləri” elmi məqaləsində sənətkarın yaradıcılığı haqqında fikirlərini, dəst xəttininin fərqliliyini, bir çox məşhur əsərlərində sənətkarlıq məsələləri dəqiq detallarla təqdim edilmişdir.

“Torpağın arzusunun hikməti” (Bir əsərin tarixçəsi) məqaləsində kompozisiyanın yaranma tarixindən bəhs etmişdir. “Torpağın arzusu” adı ilə (rəssamın özü kətan üzərindəki yazıda əsəri “Torpağın həsrəti” adlandırır, onun niyə dəyişdirildiyi indiyə qədər məlum deyil) bu gün də Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin ekspozisiyasını bəzəyən bu əsər 1963-cü ildə çəkilib. Çoxları bu əsərin yəqin ki, Bakı ilə Sumqayıt arasında yerləşən Ceyranbatan gölünün təsvir olunmasından xəbərsizdir. 60-cı illərin əvvəllərində qurumağa başlaması və bu səbəbdən də suyunun azalması barədə yayılan xəbərlər hamı üçün, o cümlədən dahi rəssam üçün çox təəssüfləndirici idi. Özü tək gedərək bu yerləri görmək istəyir. Tablodakı Ceyranbatanın ətrafı buralar üçün səciyyəvi olmayan al qumaşa bürünmüşdür. İstər öndəki döşü xallı saysız-hesabsız qırmızımtıl lalələr və bu gözəlliyə göz qoyan quşlar, istərsə gölaxçası hündürlüyü ərşə çatan su fəvvarələri və sıralanan mavi dağlar olduqca romantik və təsiredicidir. Amma rəssamın romantik təəyyülünün nəticəsi olan “Torpağın arzusu” epik-fəlsəfi lövhəsi bizi inandırır ki, su olan yerdə həmişə gözəllik olmalıdır. Odur ki, əsərdəki real və şişirtmə detalları Səttar tərəfindən özünəməxsus şəkildə işlənmişdir.

İLL 3. Səttar Bəhlulzadə “Torpağın arzusunun hikməti”

Professor Ziyadxan Əliyev 2013-cü ildə sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru almaq üçün “Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında romantizm” dissertasiyasını uğurlu müdafiə edərək, sənətkarın yaradıcılığını düzgün, dəqiq şəkildə tədqiq edir.

Nəticə. “Sənətşünas Ziyadxan Əliyev tədqiqatlarında Səttar Bəhlulzadə fenomeni” məqaləsinin əsas nəticələri aşağıdakılardır:

1. Sənətşünas Ziyadxan Əliyevin yaradıcılığında mühüm yer tutan Səttar Bəhlulzadənin yaradıcılıq irsi araşdırılmışdır.

2. Professor Ziyadxan Əliyevin dahi sənətkar haqqında olan əsərləri təhlil edilmişdir.

3. Səttar Bəhlulzadənin əsərlərinin tarixçələri, təhlili haqqında düzgün, dəqiq məlumatlar verilmişdir.

Səttar Bəhlulzadə çox sadə insan olmaqla bərabər onu Azərbaycanın hər yerində sevirdilər.

Ədəbiyyat:

1. Əliyev Z. “Səttar Bəhlulzadə romantizminin fəlsəfəsi”, Qobustan, 2011 №1, s 16-20
2. Əliyev Z. “Günahlı dünyanın günahsız adamı və yaxud Səttar Bəhlulzadə romantizmi”, Bakı 2014, 232 s
3. Əliyev Z. “Sənətşünas taleyi”, Bakı 2019, 495 s